

УДК 372.3

РОЗВІДКА КЛАСИФІКАЦІЇ ДИТЯЧИХ ІГРАШОК-ПРОВОКАТОРІВ

Коченгіна М.В., к. пед. н.,
доцент секції розвивального навчання
кафедри методики дошкільної та початкової освіти
Харківська академія неперервної освіти

У статті порушено проблему необхідності систематизації іграшок, які виробляються для дітей, але які замість позитивного впливу на розвиток особистості дитини дошкільного віку можуть не сприяти її емоційному, пізнавальному, інтелектуальному та творчому розвитку. Здійснено спробу схарактеризувати ознаки іграшок-провокацій. Визначено умови, за яких іграшки-провокації не гальмують розвиток дошкільників. Наведено авторську класифікацію іграшок-провокацій.

Ключові слова: дитяча іграшка, дитина дошкільного віку, негативний вплив іграшки на дитину, антиіграшка, іграшка-провокація.

В статті обозначена проблема необходимости систематизации игрушек, которые производятся для детей, но которые вместо положительного влияния на развитие личности ребенка дошкольного возраста могут тормозить его эмоциональный, познавательный, интеллектуальный и творческий рост. Совершена попытка охарактеризовать особенности игрушек-провокаций. Определены условия, при которых игрушки-провокации не будут оказывать негативное влияние на развитие ребенка. Приведено авторскую классификацию игрушек-провокаций.

Ключевые слова: детская игрушка, ребенок дошкольного возраста, негативное влияние игрушки на ребенка, антиигрушка, игрушка-провокация.

Kochengina M.V. THE ATTEMPT OF CHILDREN'S PROVOCATIVE TOYS CLASSIFYING

The article addresses the problem of the necessity of the systematization of toys which are produced for children but can hamper his emotional, cognitive, intellectual and creative growth instead of influencing positively the development of their personality. There is an attempt to describe the peculiarities of provocative toys. The conditions are defined under which these provocative toys don't influence the development of a child negatively. The author classification of provocative toys is presented.

Key words: children's toy, preschool child, negative influence of a toy on a child, antitoy, provocative toy.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виникнення дитячої іграшки, зміни в її зовнішньому вигляді, функціональних властивостях, переосмислення місця іграшки в процесі виховання дитини та підготовки хлопчиків і дівчаток до майбутнього життя мають тривалу історію. Початок промислового виробництва іграшок наприкінці XIX ст. зумовив збільшення кількості іграшок, що, у свою чергу, спричинило необхідність вивчення їх впливу на особистість дитини. Найбільш відомою в зарубіжній науковій школі є класифікація дитячих іграшок, запропонована Ф. Фребелем, видатним німецьким педагогом, засновником першого у світі дитячого садочка як виховного закладу [3]. Ф. Фребель висунув чимало нових ідей стосовно розвитку дітей дошкільного віку, зокрема здійснив спробу систематизувати ігри, необхідні для інтелектуального та пізнавального розвитку дитини, надав рекомендації щодо використання розвивальних дидактичних іграшок, роз'яснив особливості їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку дитини засобами дитячої іграшки розглядають відомі вітчиз-

няні та зарубіжні педагоги (Р. Штайнер, С. Русова, Т. Лубенець, Н. Бартрам, Ю. Аркін, Є. Фльоріна, В. Мухіна, С. Новосьолова, Г. Лендрет, О. Смирнова, М. Соколова, І. Альошина, О. Іванова та ін.), які у своїх наукових працях формулюють психолого-педагогічні вимоги до дитячих іграшок, пропонують власні їх класифікації.

Мета статті. Спробуємо здійснити розвідку класифікації образних дитячих іграшок, які не сприяють емоційному, пізнавальному й інтелектуальному розвитку дитини. В основі класифікації, що пропонується, – тривала спільна експериментально-дослідна й навчально-пошукова діяльність викладачів Академії та вихователів дошкільних навчальних закладів, які навчаються на курсах підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іграшка виконує різноманітні функції: за її допомогою дитина пізнає навколишній світ, навчається спілкуватися з іншими та гратися самостійно, відпочиває; використання іграшки допомагає розвивати мислення й мовлення, пізнавальні та творчі здібності, емоційну сферу; через іграшку передаються на-

родні традиції; іграшка заспокоює тощо. Незважаючи на різноманітність іграшок, ми погоджуємося з думкою науковців О. Смирнової, О. Абдулаєвої, І. Філіппової, що головна вимога до іграшки – максимально сприяти розгортанню тих типів діяльності, у яких найбільш ефективно відбувається формування та розвиток новоутворень кожного вікового періоду, тобто здійснюється розв'язання завдань розвитку дитини [12].

Особливості іграшки як предмета культури має важливе значення як для розвитку психічних функцій та пізнавальних процесів, так і для становлення особистості дитини. Іграшка як засіб виховання має стимулювати позитивні соціальні дії та викликати гуманні почуття.

Останнім часом представники педагогічної спільноти, психологи та батьки дітей обговорюють питання існування на вітчизняному ринку дитячих товарів великої кількості іграшок, що становлять загрозу для фізичного, психоемоційного та духовного здоров'я дітей, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей малюків. Так, у різні роки в пресі, у новинах повідомляли такі факти: 20–50% дитячих іграшок зарубіжного виробництва є небезпечними для дітей; на ринку присутні іграшки невідомого походження; під час перевірок у великих супермаркетах не мали належних документів від 50 до 80% іграшок [8; 9].

Сьогодні проблема негативного впливу неякісних іграшок на розвиток дитини привертає увагу людей різних професій і спеціальностей. Лікарі-алергологи, лікарі санітарно-епідеміологічної служби, співробітники митниці характеризують небезпечні для дітей іграшки в межах своєї фахової компетентності.

Першу класифікацію, в основі якої використано принцип негативного впливу іграшки на дитину, розробила В. Малахієва-Мірович у 1912 р. [5]. Відповідно до цього принципу вона виокремила такі категорії іграшок:

– «мертві» іграшки, до яких належать такі, що дуже схожі на реальні предмети, які дитина бачить у житті. Ці іграшки гальмують розвиток творчої уяви та фантазії дитини;

– «безглузді» іграшки, до яких належать іграшки з потворними обличчями, страшні карнавальні маски, що викликають у дитини страх і тривогу;

– «сумні» іграшки, до яких належать нерухомі фарфорові фігурки людей і тварин, механічні іграшки, які можна тільки розглядати, але їх не можна торкатися, тому що вони можуть поламатися;

– «вульгарні» іграшки, що являють собою потворні, страшні та вульгарні копії людей і тварин;

– «аморальні» іграшки, які провокують руйнування, агресію та насилля. До останньої категорії педагог віднесла військові іграшки.

У педагогічній думці ХХ ст. є інша точка зору щодо значення військової іграшки для розвитку дитини, зокрема відомий американський учений Г. Лендрет розглядає психотерапевтичні функції іграшкової зброї [11].

Відомий зарубіжний науковець В. Абраменкова започаткувала термін «антиіграшка» [10]. На думку фахівця, антиіграшка від розвивальної іграшки відрізняється тим, що головною в ній є ідея володіння, а не пізнання світу; її зовнішня привабливість стає важливішою від творчого розвивального ігрового застосування. Антиіграшка нав'язує дитині засоби її застосування, не залишаючи місця для вигадкування сюжету гри, а отже, не сприяє розвитку творчої уяви та фантазії. Антиіграшка – це специфічний засіб інформації, що пропагує антицінності. Вона становить небезпеку для життя та здоров'я дітей, негативно впливає на їхній фізичний, психічний, моральний і духовний розвиток. Антиіграшки орієнтують дітей не на позитивні цінності культури й духовні зразки, а провокують прояви агресії, ненависті, корисливості. Антиіграшка зумовлює викривлення системи цінностей. В. Абраменкова аналізує чималу кількість дитячих іграшок, акцентуючи увагу на негативному впливі серійних іграшок на розвиток дитини.

Вивчення класифікацій дитячих іграшок продемонструвало, що в основу більшості класифікацій покладено розвивальні аспекти іграшок, їх позитивний вплив на формування особистості дитини.

А як бути з іграшками, які мають виробничий брак, проте потрапляють на споживчий ринок, а звідти – до дітей; з агресивними та потворними іграшками тощо? На нашу думку, потрібна класифікація іграшок, які не сприяють розвитку дітей. Це допоможе вихователям дошкільних навчальних закладів і батькам дітей орієнтуватися в якості іграшок, уникати придбання таких, що не будуть корисними для дітей.

Професійний інтерес до якості дитячих іграшок був зумовлений особливостями викладацької діяльності на курсах підвищення кваліфікації вихователів дошкільних навчальних закладів. Для унаочнення змісту навчальних занять терміново були потрібні дитячі м'яконабивні іграшки, придбати які виявилось не так просто: рожеві зайці,

сумні сині слони та крокодили, червоні їжаки аж ніяк не були схожі на справжніх звірят (а саме такі іграшки й були потрібні). Синього крокодила, зелену черепаху без панцира, рожеве мишеня, що схоже на зайченя, придбали вже зовсім з іншою метою. Поступово таких іграшок із знаком запитання («іграшок-?») ставало все більше. Сьогодні наша колекція налічує понад 200 «іграшок-?». Серед них було виокремлено декілька різновидів.

Роз'яснимо нашу точку зору на «іграшку-?». У дитинстві багато в кого найулюбленішою була книжка «Крокодил Гена та його друзі» Едуарда Успенського, а улюбленим героєм та іграшкою був Чебурашка. У передмові казкової повісті письменник, звертаючись до дітей, так описує Чебурашку:

«Мабуть, у кожного з вас, хлоп'ята, є своя улюблена іграшка. А може, навіть дві або п'ять.

У мене, наприклад, коли я був маленьким, було три улюблені іграшки: великий гумовий крокодил на ім'я Гена, маленька пластмасова лялька Галя та незграбне плюшеве звірятко, яке мало дивну назву – Чебурашка.

Чебурашку зробили на іграшковій фабриці, але зробили так погано, що неможливо було сказати, хто ж він такий: заєць, собака, кішка або взагалі австралійський кенгуру? Очі у нього були великі та жовті, як у сича, голова кругла, заяча, а хвіст короткий та пухнастий, який буває в маленьких ведмежат.

Мої батьки стверджували, що Чебурашка – невідомий науці звір, який мешкає в спекотних тропічних лісах».

Виявляється, іграшка Чебурашка має купу технічних недоліків. Але очі – великі та жовті (а в мультфільмі ще й добрі!), а не одне велике око (як у деяких сучасних іграшок!). Заяча кругла голова... Але зайчики такі милі. Короткий та пухнастий хвіст, який буває в маленьких ведмежат... Справжні ведмежата такі кумедні, іграшкові ведмедики є найулюбленішими іграшками в багатьох дівчаток і хлопчиків. Великі вуха, як у слоненяти... Маленькі слоненята такі беззахисні й довірливі, їм обов'язково потрібен хтось великий і сильний, хто буде їх захищати.

Отже, Едуард Успенський поєднав у образі Чебурашки риси зовнішності та характеру трьох добрих і симпатичних живих істот. Завдяки цьому Чебурашка також є добрим, розсудливим, милим, скромним. Він – справжній друг для всіх, хто його знає. Чебурашка з'явився на світ завдяки творчості й таланту відомого дитячого письменника Едуарда Успенського.

Чебурашка-іграшка приємний на дотик, маленький. Він може бути учасником багатьох дитячих ігор, у яких сприятиме розвитку творчої уяви, емоційної сфери, комунікативних здібностей дітей. З цією іграшкою хочеться розмовляти, за нею хочеться доглядати, її хочеться виховувати. На нашу думку, літературний персонаж та іграшка Чебурашка відповідають усім наведеним у фаховій літературі педагогічним вимогам до дитячих іграшок.

Серед «іграшок-?» зовсім інші предмети: є іграшки, небезпечні для фізичного здоров'я дітей, є іграшки, що не сприяють інтелектуальному, психоемоційному та творчому розвитку. І причина цього – не креативність виробників, а виробничий брак, спроби виробників іграшок заощадити на якості сировини та кількості деталей, недобросовісність людей, які безпосередньо виробляють іграшки. Як правило, більшість цих іграшок має контрафактне або невідоме походження.

Пропонуємо для позначення неякісних іграшок («іграшок-?») уживати слово «іграшки-провокатори» (провокація – навмисні дії проти окремих осіб, організації, держав тощо з метою штовхнути їх на згубні для них учинки [1]). **Іграшки-провокатори** перевертають уявлення дітей про навколишній світ, спонукаючи їх демонструвати жорстокість або агресію, не навчають співчувати, усміхатися, розмірковувати. Більшість **іграшок-провокаторів** має контрафактне або невідоме походження.

Розглянемо іграшки-провокатори, які не сприяють емоційному й інтелектуальному розвитку дитини дошкільного віку.

Гра дітей дошкільного віку насичена найрізнішими емоціями. Про існування емоційного плану гри зазначали психологи Д. Ельконін, О. Леонт'єв, С. Новосьолова, О. Запорожець та інші. Вони підкреслювали, що одним із провідних значень гри є сприяння виникненню різноманітних переживань, значущих для дитини. На думку фахівців, взаємозв'язок між грою та емоціями дітей виявляється у двох планах: становлення та розвиток ігрової діяльності впливає на виникнення та розвиток емоцій. І навпаки: емоції, що вже сформувалися в дитини, впливають на розвиток ігор певного плану [4; 6; 7; 13].

Чи матиме **іграшка-провокатор** негативний вплив на емоційний та інтелектуальний розвиток дошкільника, чи її регресивні якості залишаться для дитини непомітними, пройдуть повз неї, залежить від декількох умов.

По-перше, це залежить від соціальних умов життя дитини в сім'ї, змісту взаємин

батьків із дитиною, педагогічної освіченості та креативності дорослих:

– якщо батьки спроможні придбати своїй дитині багато іграшок, серед яких більшість розвивальні, то випадкова поява іграшки-провокатора в компанії якісних іграшок не матиме негативних наслідків для розвитку дитини;

– якщо батьки виховання своєї дитини «доручили» телевізору та/або комп'ютеру і дитина дивиться передачі та грає в комп'ютерні ігри без контролю з боку дорослих, то іграшки-провокатори посилять негативний вплив небажаного медійного контенту на дитину;

– якщо в дитини більшість іграшок – це іграшки-провокатори, то їхня руйнівна дія посилюється, вони перетворюються на тренажери для закріплення бійок і сварок, проявів негативних емоцій;

– якщо батьки не знаходять часу для спілкування з дитиною, не пояснюють їй правила взаємин між рідними людьми та в колективі ровесників, не читають дитині добрі книжки, то це також розчищає поле для гальмування розвитку дитини засобами іграшок-провокаторів;

– якщо батьки креативні, зможуть творчо обіграти появу дивовижної іграшки, то вона сприятиме вихованню доброти, милосердя, толерантності (тому що її можна пожаліти, про неї можна вигадати казкову історію).

По-друге, говорячи про функції іграшки, необхідно враховувати вік дітей, тому що одна й та сама іграшка, яка не буде здійснювати аніякого негативного впливу на емоційний та інтелектуальний розвиток дітей шести й більше років, може виявитися регресивною для дітей віком 1–6 років.

Пропонуємо класифікацію іграшок, які не сприяють емоційному, пізнавальному й інтелектуальному розвитку дитини.

1. Іграшки з несиметричним розташуванням деталей на голові (тулубі). Ця категорія іграшок характеризується несиметричним розташуванням деталей на лівій та правій частинах обличчя (мордочки, голови, тулуба). Наприклад, деталь іграшки «око» на лівому боці обличчя може бути розташована вище/нижче від ока праворуч.

2. Іграшки, у яких не вистачає деталей. Під час виробництва таких іграшок «майстри» намагалися заощаджувати на кількості деталей. Тому в іграшці може не вистачати хвостика чи ока. Також до них належать іграшки, у яких на обличчі (мордочці) замість двох деталей для двох очей одна велика деталь (одне велике око). Мабуть, виробники сподівалися, що з таким оком іграшка матиме кумедний вигляд.

Можна також знайти образні іграшки-звірятка, у яких відсутні хвостики.

3. Іграшки, у яких розмір деталей не можна пояснити творчим підходом людей, які їх виробляють. Під час виробництва цих іграшок намагалися заощадити на розмірі деталей, тому для багатьох із них характерні занадто маленькі лапки. Такі іграшки не є контактними. Їх не можна тримати за лапку, разом із ними не можна виконувати рухи – закривати лапками очі, чесати черево, обніматися.

4. Іграшки, у яких бракує наповнювача. Під час виробництва цих іграшок «майстри» дуже поспішали й нерівномірно наповнювали іграшки синтепоном або іншим наповнювачем (для м'яконабивних іграшок). Тому, наприклад, ліва щока в іграшки може бути меншою за розміром від правої та навпаки.

5. Іграшки, зовнішній вигляд яких зовсім не відповідає дійсності. І такий зовнішній вигляд аніяк не можна пояснити креативністю майстрів, що їх виробляють. У цих іграшок розташування деталей обличчя (мордочки) може не відповідати дійсності. Наприклад, ніс розташований вище від очей, зуби вище від рота. Серед таких іграшок можна побачити іграшку «качеля», у якої чотири собачі лапи, та інші чудернацькі іграшки. Можна зустріти черепаху без панцира.

5. «Сердиті іграшки» та «іграшки без емоцій». У деяких із таких іграшок очі розташовано або занадто близько одне до одного, і тому вираз обличчя (мордочки) занадто суворий і сердитий, або, навпаки, очі в іграшок розташовано занадто далеко одне від одного, від чого обличчя (мордочки) не виражають аніяких емоцій.

6. Іграшки, що спонукають дітей до проявів агресії жорстокості. Ці іграшки провокують демонстрацію дітьми агресії та жорстокості. До них належать іграшки зі злим або агресивним виразом обличчя (мордочки), із закривавленими пазухами, занадто довгими пазурами, з великою кількістю зброї в руках (лапах).

7. Іграшки-одноденки. До цих іграшок належать іграшки, які дуже швидко ламаються, і тому їхнє «іграшкове життя» триває всього один день. Такі іграшки не встигають викликати в дитини інтересу, прив'язаності, любові та бажання піклуватися про них. Вони лише призводять до виховання байдужості та безвідповідальності.

Висновки. Отже, дитячі іграшки можливо класифікувати не тільки за їхніми розвивальними функціями, а й за особливостями негативного впливу на формування особистості дитини дошкільного віку. Обі-

знаність педагогів, які працюють із дітьми дошкільного віку, і батьків дошкільнят із різновидами іграшок-провокацій попередить потрапляння іграшок сумнівної якості до дитини. На курсах підвищення кваліфікації в Харківській академії неперервної освіти вихователів дошкільних навчальних закладів знайомлять з різновидами неякісних іграшок, навчають проводити елементарну психолого-педагогічну експертизу цих іграшок. Ці професійні знання й навички стануть педагогам у нагоді під час облаштування ігрових приміщень, здійсненні просвітницької роботи з батьками вихованців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.]. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
2. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка / Л.С. Выготский // Вопросы психологии. — 1966. — № 6. — С. 62–76.
3. Гриньова О.М. Ідеї Ф. Фребеля в практиці роботи груп короткочасного перебування з активізації інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку / О.М. Гриньова, О.П. Коротинська // Молодий вчений. — 2014. — № 3 (6). — С. 87–90.
4. Запорожец А.В. Избранные психологические труды : в 2 т. — Т. I. Психическое развитие ребёнка / под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. — М. : Педагогика, 1986. — 320 с.
5. Игрушка. Ее история и значение : сборник статей под редакцией Н.Д. Бартрам : с 5 рис. в красках на отдельных листах и с 114 рисунками в тексте / В. Боруцкий, С. Глаголь, В. Харузина, В. Малахова-Мирович и Н. Бартрам. — М. : Издание Т-ва И. Д. Сытина, 1912. — 246 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://tehne.com/event/arhivsyachina/arhiv-igrushka-ee-istoriya-i-znachenie-1912-1922>.
6. Леонтьев А.Н. Психологические основы дошкольной игры / А.Н. Леонтьев // Проблемы развития психики. — М. : Изд-во МГУ, 1981. — С. 481–508.
7. Новоселова С.Л. Педагогические требования и возрастная адресованность игрушек: методические рекомендации / С.Л. Новоселова. — М., 1987. — 54 с.
8. Передрий О.І. Особливості проведення експертизи якості дитячих іграшок / О.І. Передрий // Товарознавчий вісник ЛНТУ. — 2011. — № 4. — С. 167.
9. Передрий О.І. Особливості експертизи розвиваючих іграшок для дітей Актуальні проблеми товарознавства, торговельного підприємництва та захисту прав споживачів: міжнарод.наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 13 берез. 2014 р.): тези доп. / відп. ред. В.А. Осика. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. — 197 с.
10. Абраменкова В. Во что играют наши дети / В. Абраменкова. — М. : Лепта Книга, 2010. — 415 с.
11. Лэндрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений / Г.Л. Лэндрет. — пер. с англ. / предисл. А.Я. Варга. — М. : Международная педагогическая академия, 1994. — 368 с.
12. Смирнова Е.О. Психолого-педагогические основания экспертизы игрушек / Е.О. Смирнова, Н.Г. Салмина, Е.А. Абдулаева, И.В. Филиппова, Е.Г. Шеина // Вопросы психологии. — 2008. — № 1. — С. 16–25.
13. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. — 2-е изд. — М. : Гуманит. центр ВЛАДОС, 1999. — 360 с.